

DISERTACIJOS

Galios valia ir pasaulio interpretacija F. Nietzsche's filosofijoje

Nerijus Milerius

Vokiečių filologas ir filosofas F. Nietzsche mąstė mintimis-strélėmis – trumpais aforizmais, kuriuos tarpusavyje dažniausiai siedavo ne seka, bet mąstymo objektas-taikinys. Tačiau toli gražu ne visos filosofo mintys pasiekdavo tikslą, taigi daugelis filosofo darbuose išreikštų minčių, niekuomet nesusitikdamos, lyg ir likdavo klaidžioti begaliniame, Nietzsche's kritikus neretai gluminusiame chaose.

Visgi tam, kad galétume šį tariamą ar tikrą chaosą įvardyti, būtinas atskaitos taškas. Vieną iš tokių taškų siulé pats autorius. Nietzsche traktavo mintis kaip vitališkosios valios apraiškas, taigi, kad ir ką jis būtų mąstęs, jo mąstymas savaime liudijo nuolat besimainančią įvairialypę valią bei jos raiškos perspektyvas.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog tokia Nietzsche's nuostata negalėjo įnešti sąryšingumo į paties Nietzsche's darbus. Tačiau šių darbų tyrinėtojui ir kritikui ji – svari paspartis. Traktuodamas mintis kaip vitališkosios valios apraiškas, Nietzsche įprasmina mąstymą kaip paviršiuje išsiskleidžiančių gyvenimo versmių liudijimą mintimis-žodžiais, mintimis-sielos riksmis, mintimis-prisiminimais, liudijimą, nepriklausantį nuo paties mąstytojo intencijų, paliekantį autoriui ne minčių formuotojo, bet interpretatoriaus, o autoriaus kritikui – interpretacijos interpretatoriaus vaidmenis. Kadangi valia yra beasmenė, tai autoriaus ir jo kritiko interpretacijos gali būti iš esmės lygiavertės. Štai kodėl ne tik Nietzsche's, bet ir jo kritiko nuostatos galétų tapti tuo atspirties tašku, ta vieta, kur tariamas Nietzsche's minčių chaosas virstų gal ir ginčytinu, tačiau atpažįstamu nuoseklių teorinių struktūrų kosmu.

Vieną iš tokių bandymų užimti paties Nietzsche's atvertą dialogo partnerio nišą matome ir VU Filosofijos katedros doktoranto Arūno

Mickevičiaus 1997 m. birželio mėn. 19 d. gintoje disertacijoje *Galios valia ir pasaulio interpretacija F. Nietzsche's filosofijoje* (vadovas – prof. habil. dr. E. Nekrašas, oficialieji oponentai – prof. habil. dr. A. Gaižutis ir doc. dr. K. Stoškus). Pasirinkęs temą, kurios išskirtinumą, kaip minėjome, akcentavo pats Nietzsche, disertantas siekė ne tik pateikti savąją galios valios principo interpretaciją, bet ir nurodyti jos vietą visos Vakarų filosofijos kontekste. Taigi niša, kurią siekė užimti disertacijos autorius, įpareigojo jį išsakyti savo poziciją ne tik Nietzsche's, bet ir pamatinių Vakarų filosofijos problemų atžvilgiu.

Nors iš šalies galėtų pasirodyti, jog toks įsipareigojimas pernelyg pranoksta darbo, skirto filosofijos daktaro laipsniui gauti, galimybes, visgi jis yra visiškai adekvatus paties Nietzsche's filosofijai. Kas gi kitas, jei ne Nietzsche, pagarsėjo kaip aistringas klasikinės Vakarų filosofijos kritikas bei naujų, antitradicionalių nuostatų šauklys? Galios valios principas ardo Vakarų metafizikos rūmus, bet kartu ir atveria postmetafizinio mąstymo perspektyvą. Štai kodėl, interpretuojant galios valios principą, svarbu pažvelgti tiek į jo kritinį griaujamąjį, tiek ir į produktyvųjį krūvius. Taip ir daro Mickevičius, iškėlęs sau tikslą ne tik išnagrinėti galios valios principu grindžiamos filosofijos prigimtį, parodyti šios filosofijos ypatumus, bet ir išryškinti Nietzsche's kritikos pobūdį ir mastą klasikinio mąstymo paradigmos atžvilgiu bei parodyti galios valios sukeliama novatoriškumą, sietiną su perspektyvistinio (interpretacinio) pažinimo samprata.

Šis bendras tikslas ir nulemia A. Mickevičiaus disertacijos struktūrą ir konkrečiai keliamus uždavinius. Disertaciją sudaro trys tarpusavyje susijusios ir viena kitą papildančios dalys, iš kurių kiekviena turi du skyrius. Pirmosios dalies pirmajame skyriuje disertantas kelia sau uždavinį įvertinti Nietzsche's filosofijos kritinį krūvį – parodyti, už ką Nietzsche kritikuoja visą ankstesnę filosofiją ir vadina ją nihilistine. Siekdamas atsakyti į šį klausimą, autorius apibrėžia ir istoriškai rekonstruoja klasikinio – dualistinio – mąstymo paradigmą. Antrajame skyriuje autorius siekia parodyti, kaip Nietzsche teoriškai pagrindžia dualistinio metafizinio mąstymo, o kartu ir nihilizmo, įveikos galimybę. Todėl di-

sertantas išskiria ir detaliai analizuoja nihilizmo formas – prasmės (tikslas), darnos ir visuotinumą (*Ganzheit*) neradimą, vienos absoliučios Tiesos neradimą bei nepasitikėjimą dualistine pasaulio pažinimo legitimitacija. Kartu išryškinama radikalaus (aktyvaus) nihilizmo tipo bei galios valios principo svarba.

Antrosios dalies, skirtos naujus mąstymo kelius išryškinusioms nuostatoms, pirmajame skyriuje Mickevičius klausia, ar galios valios principas, kurį Nietzsche įprasmina kaip dualistinio mąstymo ir nihilizmo įveikos sąlygą, gali būti laikomas substancija tradiciniame šios sąvokos prasme. Siekdamas išryškinti galios valios prigimtį, disertantas remiasi prancūziškąja Nietzsche's recepcija – G. Deleuze'u, M. Foucaultu, J. F. Lyotardu bei kitais – ir pabrėžia, kad galios valia numato ne tapatybę, bet skirtį. Ši mintis išplėtojama antrajame skyriuje, kur atskleidžiama, kaip skirtį gimdanti ir iš šios skirties gimstanti galios valia funkcionuoja moralės kilmę svarstant. Čia disertantas išryškina Nietzsche's nuostatą, jog galios valios principu paremtas moralės kilmės, kaip ir kiekvienas kitas, svarstymas tegali būti tik interpretatyvus, t. y. negalintis pretenduoti į vieną universalią tiesą.

Pažvelgęs į klasikinę filosofiją per Nietzsche's prizmę bei į paties Nietzsche's filosofiją per šiuolaikinę jos interpretaciją prizmę, Mickevičius trečiojoje darbo dalyje pasiūlo savąją vokiečių filosofo nuostatų bei jų santykio su klasikiniu mąstymo paradigma bei šiuolaikinėmis nyčioskosiomis recepcijomis interpretaciją. Pirmasis disertanto žingsnis šia linkme gana paradoksalus, bet visiškai pagrįstas – pirmajame trečios dalies skyriuje analizuojama, ką klasikinės tiesos sampratos požiūriu reiškia Nietzsche's teiginys, jog viskas tėra tik interpretacijos. Disertantas atskleidžia Nietzsche's požiūrį į logiką, racionalų mąstymą, kalbą. Antrajame skyriuje, išryškinus kai kuriuos Nietzsche's kritikos prieštaravimus, klausiamas, ar perspektyvaus (interpretatyvaus) pasaulio pažinimo samprata, skelbianti, jog jokios tiesos iš viso nėra, vis dėlto neimplikuoja tam tikros tiesos ar pirminio signifikato. Remdamasis J. Graniero ir paties Nietzsche's tekstais, Mickevičius argumentuoja, kad Nietzsche's perspektyvimo samprata yra prieštaringa ir implikuoja Tiesą,

pirminį signifikatą, į kurią apeliavo ir ankstesnė Nietzsche's sukritikuota filosofinė tradicija.

Taigi, priėjęs prie šios išvados, Mickevičius pademonstruoja, jog galios valios principas yra neredukuojamai išsiskinęs Vakarų filosofijos istorijoje, turi tam tikras iš šios istorijos paveldėtas prielaidas bei savo paties išsklaidos sąlygas. Vadinas, užimdamas Nietzsche's dialogo partnerio vietą, disertantas suteikia šiam dialogui ryškios polemikos kamertonų.

Tačiau parodęs galios valios principo priklausomybę nuo klasikinės mąstymo paradigmos nuostatų ir taip suteikęs Nietzsche's filosofijai specifinio, iš paties vokiečių filosofo ir filologo minčių dažnai tiesiogiai neplaukiančio sąryšingumo, disertantas atveria vieną savo paties darbo spragą. Jei darbe būtų iki galo pabrėžiamas Nietzsche's idėjų novatoriškumas, tuomet būtų visiškai aišku, kodėl Mickevičius klasikinio mąstymo paradigmą rekonstruoja žvelgdamas per Nietzsche's bei jo šiuolaikinių interpretatorių prizmę. Tačiau jei paties Nietzsche's filosofavime glūdi tam tikros klasikinio mąstymo prielaidos, tuomet būtų vertinga pažvelgti į Nietzsche'ę bei jo interpretatorius ir klasikinio mąstymo „akimis“. Kadangi Mickevičius klasikinio mąstymo nuostatų įtaka Nietzsche'ei iš dalies grindžia savo polemiką su juo, tai, neišryškinus minėtos žiūros perspektyvos, paties disertanto pozicija šiame ginče lyg ir praranda vieną iš savo atramų.

Į šį disertanto darbo trūkumą ir atkreipė dėmesį oficialieji oponentai habil. dr. A. Gaižutis ir doc. dr. K. Stoškus. Profesorius Gaižutis darbe pasigedo estetinės problematikos leitmotyvo. Jo manymu, nors Nietzsche ir aistringai neigė filosofijos klasikos statusus, bet jo filosofijoje klasikinė tiesos, gėrio ir grožio triada yra akivaizdi. Estetikos leitmotyvas būtų dar labiau paryškinęs Nietzsche'ei būdingą teigiamų gyvenimo pradų ir vertybių paiešką.

Tiesa, pasak prof. Gaižučio, šis darbo trūkumas yra neesminis, jis nepaneigia neabejotino disertacijos svorio, jo išskirtinės reikšmės lietuviškos „nyčeanos“ kontekste. Doc. dr. Stoškus išsakė kiek kritiškesnių pastabų. Jis atkreipė dėmesį į tai, jog netgi antitradicionalistinė Niet-

zsche's pozicija nėra originali ir nauja. Stoškaus manymu, disertantas būtų galėjęs išvengti darbui būdingo vienpusiškumo, jei būtų išanalizavęs galios valios bei pasaulio interpretacijos idėjų kilimo ir jų aiškinimo Nietzsche's darbų kontekste istoriją. Pripažinęs, jog platoniškoji-tomistinė-dekartiškoji tradicija buvo viena iš svarbiausių Vakarų filosofijos tradicijų, oponentas pabrėžė, jog ši tradicija toli gražu nebuvo viena. Egzistavo ir kita, ikisokratiškoji paradigma, pasireiškianti skepticizmu, reliatyvizmu, natūralizmu, pragmatizmu, hedonizmu, fenomenalizmu. Būtent iš šios paradigmos Nietzsche paveldėjo daugelį „savų“ nuostatų: vienos tiesos neigimą, stipriojo teisę, galios valios principą. Laikydamas disertanto nuopelnu tai, kad jis, nors ir nepakankamai atskleidęs šiuos ryšius, visgi įžvelgė transcendentalizmo ir fenomenalizmo sąryšį Nietzsche's filosofijoje, Stoškus apgailestavo, jog toks sąryšis buvo aptiktas tik tiesos teorijoje, nepastebėjus jo vadinamojoje „skirties“ bei pasaulio semiotiško sampratose.

Kita vertus, konstatavęs šias darbo spragas, oponentas pabrėžė disertanto sėkmę rekonstruojant filosofinę sistemą tokio asistemiško filosofo, koks buvo Nietzsche. Pasak Stoškaus, ši rekonstrukcija išdėstyta tokia gyva, vaizdinga bei savarankiška kalba, jog susidaro įspūdis, lyg disertantas būtų pirmasis tiriamų tekstų interpretatorius. Toks įspūdis stiprinamas profesionaliomis Nietzsche's tekstų interpretacijomis bei pro „šurkštų kalbinį galios reiškimąsi“ įžvelgiamais subtiliais minties niuansais.

Į šią Mickevičiaus minties raiškos kokybę atkreipė dėmesį ir kiti disertacijos aptarimo dalyviai. Ir neatsitiktinai. Paties Nietzsche's kalba yra tokia ekspresyvi ir savita, jog norint interpretuoti Nietzsche's filosofines nuostatas, neišvengiamai būtina perkoduoti jo kalbą į savąją. Nietzsche's kalba – jo teorinių nuostatų mikroatspindys, taigi jos perkodavimas jau savaime gali būti pagrindas Nietzsche's darbų kritinės interpretacijos galimybei, svari atrama polemikoje su Nietzsche'e. Jei Mickevičius išryškintų savąją kalbą bei ja išsakytų savo požiūrį, sustiprėtų disertanto, kaip Nietzsche's dialogo partnerio, pozicijos, šiek tiek susilpnėjusios po to, kai į polemiką kaip kontrargumentas buvo įvesta, bet iki galo neatskleista klasikinių nuostatų įtakos Nietzsche's filosofijai įžvalga.

Diskusijoje dalyvavusio prof. habil. dr. A. Šliogerio nuomone, surasti savąją kalbą disertantui pavyko. Nors originalumas ir naujumas yra vieni iš disertaciniams darbams keliamų reikalavimų, Nietzsche tiek apaugęs svetimos kalbos maurais, jog savitos pozicijos, savito požiūrio išryškėjimas daug kam yra tiesiog neįgyvendinamas dalykas. Šliogeris teigė, jog lietuviškos filosofijos kontekste disertanto darbas esąs apskritai pirmas rimtas kūrinys apie Nietzsche'ę, mąstytoją, prakeiktą ir ignoruotą praėjusiais laikais.

Tokią pat nuomonę išsakė ir doc. dr. A. Dobryninas. Priminęs, jog pats Nietzsche save visų pirma laikė ne filosofu, bet geru stilistu, Dobryninas išskyrė Mickevičiaus kalbos originalumą, darbo mokslinį bei analitinį pobūdį.

Kalbėjusio ir kaip „teisėjo“, ir kaip „globėjo“ darbo vadovo prof. habil. dr. E. Nekrašo teigimu, disertantas visgi galėjo dažniau žiūrėti į Nietzsche'ę savo akimis, o heidegeriškos ir postmodernios žiūros galėjo būti mažiau. Tam, Nekrašo manymu, disertantas tikrai turi daugiau nei pakankamai potencialų – tai jis ne kartą pademonstravo keliuose savo įvaduose išverstoms į lietuvių kalbą Nietzsche's knygomis bei savo seminarų metu.

Disproporciją tarp disertacinio darbo ir Mickevičiaus darbo seminaruose pabrėžė ir doc. dr. A. Sverdiolas. Jo teigimu, stebint disertantą, analitiškai dirbantį seminariniu minties režimu, ne kartą teko išvelgti autentiško minties judesio gimtį, judesio, kuriam disertacijoje jos autorius dar nerado visiškai adekvačios kalbėsenos.

Diskusijoje dar kalbėjo bei savo nuomones apie disertaciją pareiškė prof. habil. dr. A. Tėkorius, prof. habil. dr. V. Pšibilskis bei kiti. Disertacijos darbo oponentų bei studijų komiteto narių vieningu sprendimu A. Mickevičiui buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis.

Darbas ne tik atitiko, bet ir pranoko daktaro laipsniui keliamus reikalavimus. Priekaištai, kurie buvo skirti Mickevičiui, buvo išsakyti jam labiau kaip Nietzsche's dialogo partneriui nei daktaro disertaciją besiginančiam doktorantui. Tai, be jokios abejonės, didelis disertanto nuopelnas. Nuopelnas, kuris įpareigoja, perfrazuojant A. Sverdiolą, kiekvieną akimirką mąstyti autentišku minties režimu.